

Az egykori pesti Duna-part. A Lánchíd felett a nádori palota. A metszet baloldalon a Kereskedelmi Csarnok oszlopsora látható. A régi épület 1944-ben leégett

KOSSUTH

természettudományos világnézete

Kossuth már diákkorában érdeklődést mutatott a természettudományok iránt. Jól ismerte és legnagyobb-részt magáévá tette a XVIII. századi francia materialisták nézeteit.

Kossuth későbbi természettudományos érdeklődésének személyes oka: a bécsi reakció győzelme miatt száműzetésbe kényszerült, családott politikai vizsgáztatás-keresése volt. Ez a vizsgáztatás-vágy azonban hamarosan spontán érdeklődéssé változik. Első, alapvető természettudományos ismeretei megszerzésével, Kossuth rájön — mint írja:

... a természettudományok művelése az, amely korunkban, amint legnékülözhetetlenebb... úgy marandandó következtéseiben a társadalomra legáldásosabb is.

Jelentőségteljes, előremutató megállapítás ez! Azokon a hatalmas tudományos eredményeken alapszik, amelyek éppen a XIX. század folyamán születtek meg. A sejt-elmélet, az energia megmaradásának felfede-

zése és Darwin fejlődés-tana, a csillagászat, a vegytan és más természettudományok eredményei nemcsak gyakorlati következményeikben váltak nélkülözhetetlenné, hanem egyúttal Marx és Engels új, dialektikus materialista világnézeteit is újra és újra igazolták. Az 1860—80-as években — Kossuth természettudományos tanulmányainak idején — a polgári társadalmi rend Nyugat-Európában már túljutott fejlődésének virágkorán s egyre inkább gátolta a kultúra s a tudományok szabad fejlődését is. A burzsoázia ideológusai mind reakció-sabb „következtetéseket” vontak le a természettudományok eredményeiből — igyekeztek a vallást a tudománnyal összeegyeztetni, kibékíteni.

Ebben a történelmi helyzetben Kossuth felismeri a természettudományok növekvő szerepét a társadalom fejlődése szempontjából.

»A természettudományok — írja — napról-napra határozottabban uralkodnak az emberiség sorsa felett és adnak irányt és szabnak törvényt jövődjének.«

A természettudományok népszerűsítését, terjesztését Kossuth nemcsak általában tartotta fontosnak, hanem igen lényegesnek tartotta a téma kidolgozásának mikéntjét is. A tudománynépszerűsítők elé magas követelményeket állított. Egyik levelében ezeket írja:

»Bizony, nagyon hálálatos munka ez, hanem hivatalának csak úgy fog minden tekintetben megfelelni, ha hazánk természetrajzi leírásai a tudomány színvonalának is megfelelnek, de akként is vannak tartva, hogy

»En hazafiúi szempontból érdeklődés mellett a természettudományok iránt személyileg is kiváló előszeretettel viselkedtem.«

(Kossuth: Levelezés)

A természettudomány tényeinek szilárd alapjáról keményen bírálja a német idealizmust. Kijelenti, hogy

„az, amit a németek »philosophische Bildung«-nak neveznek, őket ellenállhatatlanul elméletekre, rendszergyártásra, idealisztikus spekulációkra nógatja s itt aztán gyakran oly következtetések hírnádjába bonyolódnak, melyeket sem a logika, sem a kiindulási pontul felvett tények nem igazolnak.»

Mindez napnál világosabban mutatja, hogy Kossuth mint természettudós, lényegében materialista volt. A materializmusnak történetileg két főformáját ismerjük: a mechanikus és a dialektikus materializmust. Kossuth nem tartozott a mechanikus materialisták közé. Zafiri Lászlóhoz írt levelében kifejtette, hogy nézete

„nincs összhangzásban Büchner, Molleschott stb. tanaival, kikel pedig Ön az újabb természettudomány képviselőinek» tart. Én nem ismerem el őket ilyeneknek. Ők és társaik egyszerűen azon iskola képviselői, mely ultramaterialisztikus alapon idealisztikus következtetéseket sző, melyekhez igen sok kétely, sok kritika fér.»

Kossuth tehát kritizálja ugyanazokat a büchnereket és molleschottokat, akiket, mint vulgáris materialistákat, Marx és Engels is teljességgel elítélt. Felismeri, hogy a materializmusnak ez a fejletlen, történetileg idejétmúlt formája menthetetlenül idealista következtetésekhez vezet azokat, akik az élőlényt géppé akarják egyszerűsíteni. Megállapítja, hogy az élő, sajátos módon szervezett anyagnak másfajta, magasabbrendű törvényei vannak, mint a szervetlen anyagnak.

»A Felsőmagyarországi Múzeum Egyletéről szólva, engedje Ön kérdezni: van-e már az egyletnek természethistóriai gyűjteménye a felsőmagyarországi ásványokból s növényekből. Nagyon célszerű dolog az ily vidéki terménygyűjtemény. Minden megyében kellene lenni.»

(Timko Józsefnek Kossuth Lajos 1874)

»A mechanika s az anorganikus vegytan törvényei sem az élet, sem annak nemhogy legmagasabb, de csak legalsóbb nyilatkozványait is, a táplálkozást, növést, generációt, sőt még csak az anorganikus anyagnak szerves szubstanciává átalakulását sem magyarázzák meg.»

Kevesen tudják, hogy Kossuth lelkes híve volt Darwinnak és magáévá tette a nagy angol természettudós tanításait. Nyáry Jenőnek »Az agyteleki barlang, mint őskori temető« című könyvéről írt tanulmányában Kossuth Darwinra hivatkozva elítélte azt a felfogást, mely szerint

»a koponyaméretek közti különbségek okellenül különböző emberfaj bevándorlását, hódítást, egyik fajnak egy másik által kiszorítását vagy kiirtását feltételezik... A különbség csak módosulhat, melyet a megváltozott társadalmi és életmódi viszonyok idéztek elő.»

S hogy még véletlenül se lehessen Darwin-ellenesnek tartani, Kossuth másutt erősen kihangsúlyozza:

»... e nézet teljességgel nincs ellentétben Darwin molekuláris tanával, kit én az újabb természettudomány egyik legkitűnőbb képviselőjének igenis elismerek...»

Ez az elismerő és nagyrabecsülő nyilatkozat a darwini tanítások egészére vonatkozik. Darwintól tanulta meg Kossuth, hogy az élő világ lényegileg egységes, hogy az embert és a többi élőlényt nem választja el áthidalhatatlan szakadék, hisz az ember maga is az állatvilágból származik.

»Ezen kívül még arra is vannak pozitív adataink — írja —, hogy az élet ökonómiaja ezen a mi földünkön lényegileg egységes, a legrudimentálisabb (legegyszerűbb — szerk.) növénytől fel egészen az emberig.»

Kossuth természettudományos világszemléletét tanulmányozva, néhány dialektikus vonással is találkozunk. Így például, a mechanikus materializmus bírálatával kapcsolatban kimutatja, hogy a szervetlen és szerves anyag azonos is (súly, vegyületi arányok stb.), meg különböző is (a szerves

anyag: minőségileg új állapot!). Mindez persze csak a természettudós ösztönös dialektikája. Kossuth nem ismerte Marx és Engels dialektikus materializmusát. Önénekből pedig nem tudott eljutni a tudatos dialektika magaslataig a természettudomány területén sem.

Amilyen túlzás volna Kossuthot dialektikus materialistának feltüntetni, éppoly helytelen lenne azt állítani, hogy messze volt tőle. Zafiri Lászlóhoz címzett levelében például ezeket írta:

„Meglehet, hogy az a valami, aminek műve az, hogy élünk, gondolkozunk s öntudattal bírnak, szintúgy nem egyéb, mint ama... őszanyag egy sajátos csoportosulása, melynek sajátos mozgása élettünetekben nyilvánlik, épúgy, mint más meg másnemű mozgásai: hő, fény, villamosság stb. tünetjeiben nyilvánkoznak.»

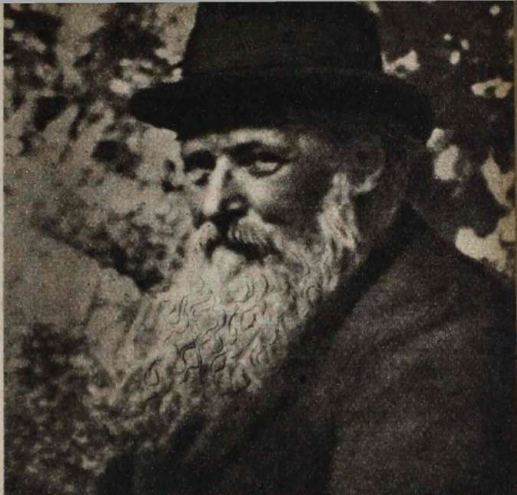
Ezt mondja Kossuth. S bár a mondat „meglehet“-tel, feltételezéssel kezdődik, a retorikai sallang mögül tisztán fénylik elő a materialista gondolat: az élet — a sajátos módon szervezett anyag, a tudat, a gondolkodás pedig ennek az élő, mozgó anyagnak legmagasabbrendű megnyilvánulása.

Kossuth azzal is tisztában volt, hogy a természettudományos gondolkodás nem fér össze a vallásos hittel.

„A tudomány ellensége a vallásoknak — írja —, melyeknek a végtelen véges phantazmák gyarló keretébe szorító dogmatizmusa valóságos blasphémia.»

De végül mégis arra az eredményre jut, hogy „természetbűvár nem lehet atheista“. Ez a nyilvánvaló önellentmondás elárulja történelmi és egyéni korlátait.

Kossuth több ízben hivatkozik Voltaire-re s gyakran deista szólamokat is hangoztat. De itt csupán azzal az esettel állunk szemben, amikor az új tartalom régi formában jelenik meg. Jól tudjuk, hogy a deizmus történelmileg az atheizmus első fokának is tekinthető, leplezett materializmus. Meg kell állapítanunk, hogy Kossuth természettudományos világ-szemlélete már kezdett kinőni a deizmus idealista burkolatából. Széleskörű természettudományos ismeretei

Hermann Ottó a nagy magyar ornitológus, akivel Kossuth élénk levelezést folytatott

egyre messzebb vitték át a vallásos hit, a misztika világától.

„Előttem — írta Kossuth —, ki azt tartom, hogy a tudás országának nincsen véghatára, mert útja a végtelenségben végtelen, a hit országának kapuja nincsen nyitva. Gondolkozom s engem a gondolkodás nemcsak e tárgyban, de sok másban is oly megállapodásokra vezetett, melyek az elfogadottaktól eltérnek.»

A magyar burzsoáziának természetesen volt oka arra, hogy Kossuth természettudományos világnézetét a frázisok sűrű ködfüggönyével eltakarja. Csak ma látjuk, hogy Kossuth nemcsak mint politikus, hanem mint természettudós is korának leghaladóbb egyéniségei közé tartozott. Nemzetünk méltán büszke lehet rá.

Szilágyi Vilmos

A Hohenzollern-ház német császársága még nem bukott meg, majd megbukik.

... a császárság... rozoga bútor, mely haladott emberiség háztartásába nem illik bele, a szabadság nyugalmanak helyét bitorolja, alkalmatlan portéka. Csak amolyan zivatar kell, minő az emberiség történelmében időnként fel-felmerül s az a rozoga bútor a lomkamrába kerül.

(Angliai felolvasások)